

Алла Каленська,
кандидат історичних наук,
м. Хмельницький

ПРИКОРДОННА ВАРТА НА ТЕРЕНАХ ПОДІЛЬСЬКОЇ І ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЙ ПЕРІОДУ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті розглянуто особливості функціонування прикордонної варті на теренах Подільської та Волинської губерній в період ХІХ та початку ХХ століть.

Ключові слова: *кордон, Окремий корпус прикордонної варті, загін, бригада, відділ, піст, митниця.*

Історія органів прикордонної охорони йде в дореволюційний період існування російської держави. Захист державного кордону завжди грав стратегічну роль у забезпеченні обороноздатності і безпеки країни, тому в міру зміцнення російської держави відбувалося і вдосконалення механізмів охорони державного кордону, в тому числі – розвиток органів, відповідальних за захист рубежів країни. Хоча підрозділи, які охороняли державний кордон, існували в Росії ще у ХVІ столітті, централізація і впорядкування діяльності прикордонної охорони відноситься до першої половини ХІХ століття.

Метою цього дослідження є розгляд історичних матеріалів становлення та діяльності прикордонної охорони періоду ХІХ – початку ХХ століття на Волині та Поділлі.

Після поділів Речі Посполитої Волинська і Подільська губернії стали прикордонними, тому одним з перших завдань було облаштування кордонів. Катерина ІІ доручила визначити лінію кордону командувачу військ, дислокованих у Київському, Подільському і Волинському воєводствах, генералу М. Кречетнікову і генералу Інгельстрому, командирі військових частин, що перебували на території Польщі. Кордони потрібно було «військами цілком закрити для приведення в безпеку нових меж»¹.

До 1782 року порядок служби не мав системи, стара митна лінія та вільнонаймана варта не відповідали новим вимогам. І тому у 1811 році за проектом військового міністра Барклая де Толлі «Положення про влаштування військової сторожі на кордонах західних губерній» стало законодавчо основою для завершення початкового етапу в процесі організації

1 Матеріали для истории Подольской губернии (1792-1796). – Каменец-Подольск, 1885. – Вып. I. – 328 с.

та функціонування цих підрозділів. Охорона кордону проходить у дві лінії: в першій лінії козака варта, а позаду її вільнонаймана. Всю протяжність кордону розділили на ділянки по 150 верст. На кожну ділянку визначили по одному козацькому полку. Ділянку розділили на 15 частин, кожна сотня розташувалася в 3 місяцях. Отже, для безперервного об'їзду 10 верстової ділянки призначалися по 30 козаків. Армійські штаб-офіцери, керуючі на ділянках, щодня отримували вечірні та ранкові рапорти про стан справ на ввіреній їм ділянці кордону. Рапорти доставляли створені летючі команди. Щотижня летючі команди відправляли рапорти щодо кожної ділянки кордону дивізійним командирам. За козачою вартою в 2 лінії протягнута вільнонаймана митна варта, причому на кожні 15 верст кордону призначена команда з 10 вільнонайманих об'їждчиків, на кожні 3 команди був призначений завідувач, наглядач і один помічник².

Ділянка кордону від містечка Немирова вверх по річці Буг до містечка Устилуг Волинської губернії займала 180 верст, там стояв полк донський козацький, командир полку генерал-майор Пловайський, ділянку охороняли штаб-офіцери від 2 дивізії.

Ділянка кордону від містечка Устилуг вверх по річці Буг, потім по сухому кордону до містечка Берестечко на річці Стир займала 136 верст, там стояв полк донський козацький, командир полку генерал-майор Чернозубов, ділянку охороняли штаб-офіцери від 7 дивізії.

Ділянка кордону від містечка Берестечко по сухому кордону до річки Стрипи, далі вниз по річці до села Беляви займала 136 верст, там стояв полк донський козацький, командир полку підполковник Іловайський, ділянку охороняли штаб-офіцери від 7 дивізії.

Ділянка кордону від села Біляви далі вниз по річці Стрипи до впадіння її в Дністер, а далі вниз по цій річці до містечка Устя Біскузьке займала 137 верст, там стояв полк донський козацький, командир полку підполковник Слюсаренко, ділянку охороняли штаб-офіцери від 24 дивізії.

Ділянка кордону від містечка Устя Біскузьке далі вниз по річці Дністер до міста Могильова Подільської губернії займала 150 верст, там стояв 2 Бузький козацький полк, командир полку підполковник Жданов, ділянку охороняли штаб-офіцери від 24 дивізії³.

17 серпня 1827 року було затверджено: «Положення про влаштування прикордонної митної стражі на європейському кордоні».

Територія західного кордону імперії поділяють на митні округи, Подільська і Волинська губернії входили до складу Радзивилівського мит-

2 Чернушевич М. П. Материалы к истории пограничной стражи / М. П. Чернушевич. – СПб, 1900-1910. – Ч. 1: Служба в мирное время.

3 Чепелкин М. Особенности формирования государственной территории и границ Российской империи / М. Чепелкин // Весник границы / 1995 – № 5 – 65 с.

ного округу. Згідно з новим положенням прикордонна сторожа була зведена в особливій частині — бригади, півбригади, роти. Територію Подільської і Волинської губерній охороняла створена Волинська бригада.

Прикордонна варта вздовж кордону в Радзивилівському митному окрузі розташовувалася у дві лінії. Друга лінія розташовувалася на відстані 5 верст від першої та семиверсна смуга уздовж кордону вважалася особливою прикордонною межею. Вздовж кордону розташовувалися митниці, які за прийнятим Митним статутом поділялися на 4 класи: до митниці 1 класу належали Радзивилівська та Гусятинська та до 3 класу належали — Дружкопільська, Волочиська, Ісаковецька митниці, які проходили по Подільській і Волинській губернії.

Правила про порядок митної лінії і облаштування її в частині прикордонного та митного нагляду на кордонах Австро-Угорщини передбачали: облаштування там митних округів і прикордонної митної варті, приготування потрібних приміщень для митних місць, а в міру потреби і для прикордонної варті.

Розміщення прикордонної митної варті передбачалося в будівлях, займаних військами, при цьому вказувалося, що якщо: «вони недостатньо зручні, то наймати квартири в обивателів, а якщо на прикордонній смузі таких селищ не опиниться, то влаштовувати на перших порах землянки та інші тимчасові приміщення, в подальшому приступити, в міру потреби, до будівництва міцних кордонних будівель»⁴.

Було встановлено єдиний військовий порядок у службі, озброєнні, спорядженні, одязі і побуті прикордонної варті. Піші стражники були озброєні піхотними рушницями та тесаками. Кінні об'їждчики озброєні шаблями гусарського зразка і двома пістолетами.

У 1846 році бригадним, полубригадним і ротним командирам був переданий нагляд за кордоном, цивільні особи були замінені офіцерами.

З 1875 року побудова прикордонної сторожі реорганізувалася і набула такого вигляду: бригада — відділ — загін — варта.

Прикордонники несли службу у дві лінії. Перша складалася переважно з піших людей, а друга з кінних об'їждчиків, які їздили між вартами вдень і вночі. У випадку прориву контрабандистів через ці дві лінії об'їждчики зобов'язані були переслідувати їх до першого населеного пункту і заявити місцевій поліції про контрабандистів⁵.

До 1893 року прикордонна варта представляла собою спеціальне формування, що знаходилося під управлінням Міністерства фінансів. Основне її завдання полягало в припиненні таємного провозу товарів через кордон,

4 Кисловский Ю. Г. История таможи государства Российского Исторический очерк / Ю. Г. Кисловский. — М.: Граница, 1995. — 450 с.

5 ЦДІА України, ф. 442, оп 83, спр. 630, 192 арк.

окремими особами або групами контрабандистів, ліквідації злочинних зграй і їх ватажків в прикордонній місцевості. Її частини і підрозділи брали участь як у внутрішніх, так і в зовнішніх військових конфліктах у місця їх дислокації і, як правило, вони діяли спільно з регулярною армією.

На момент утворення Окремого корпусу прикордонної варті (далі ОКПВ) у Міністерстві фінансів, якому підпорядковувалися митники та прикордонники виникла конфліктна ситуація – прикордонні бригади, які були сформовані на військових засадах, підпорядковувалися митним округам, керівниками яких були цивільні чиновники. Це створювало конфлікти і непорозуміння, а також впливало на рівень несення прикордонної служби та зумовлювало падіння престижу військового мундиру⁶.

15 жовтня 1893 році імператором Олександром III був підписаний Указ Урядовому сенату про заснування ОКПВ, в якому визначалося:

1. Прикордонну варту, яка нині знаходиться в Митному управлінні виділити з даного підпорядкування в ОКПВ.

2. Підпорядкувати ОКПВ Міністру фінансів з присвоєнням йому шефа Прикордонної варті зі збереженням за ним всіх прав, якими він нині користується щодо управління цією вартою.

3. Заснувати посаду командира ОКПВ. Тимчасово, до затвердження Положення про управління Окремого корпусу прикордонної варті, на командира корпусу покладалися всі права і обов'язки по керівництву вартою.

Шеф ОКПВ був наділений широкими повноваженнями по організації прикордонного нагляду, адміністративній, інспекторській та господарській діяльності корпусу: визначав райони діяльності бригад, місце розташування штабів, штатну чисельність особового складу, правила застосування зброї, порядок проведення обшуків та виїмок при розшуку контрабанди, затверджував на посаді командира ОКПВ (після узгодження його кандидатури з імператором), начальника штабу та завідуючого військово-судовою частиною ОКПВ, приймав рішення про зарахування на посади офіцерів і цивільних чиновників, а також про їх звільнення, затверджував атестації посадових осіб корпусу⁷.

ОКПВ до цього часу складався з 29 бригад і 2 особливих відділів. В бригадах було від 500 до 1300 осіб і від 2 до 4 відділів. Пости очолювали унтер-офіцери.

До середини 1894 року практично всі першочергові заходи щодо виділення прикордонної варті з митного відомства в ОКПВ, були закінчені.

6 Шевцов И. Пограничная служба во второй половине XIX в. / И. Шевцов // Пограничник. 1994 – № 18 – 39 с.

7 Плеханов А. А. Отдельный корпус пограничной стражи Императорской России (1893-1917): Исторический очерк / А. А. Плеханов, А. М. Плеханов. – М.: Граница, 2003. – 450 с.

Розподіл бригад по митних округах у 1896-1899 роках: Радзивилівський митний округ (м. Радзивилів) (до 1910 року): Волинська, Волочиська, Хотинська і Скулянська бригади – начальник митного округу дійсний статський радник О. Д. Аполлон.

Також до складу Радзивилівського митного округу входили Радзивилівська, Бердичівська, Дружкопільська, Волочиська, Ісаковецька митниці.

З метою упорядкування управління ОКПВ у лютому 1899 року було затверджено нову організаційну структуру корпусу, за якою він поділявся на 7 округів з місцями дислокації. На підставі цих пропозицій було складено наступний проект розкладу семи округів ОКПВ: 4-й округ, штаб якого дислокувався спочатку в Бердичеві, а з 1903 року в Києві. В її склад входила Волочиська і Хотинська бригади⁸.

Волочиська бригада – 226,2 версти. Хотинська бригада – 281 версти. Волочиська бригада прикордонної варті була заснована 10 лютого 1899 року і увійшла до складу Радзивилівського митного округу і охороняла кордон з Австро-Угорщиною.

Волочиська бригада з утворенням прикордонних округів 1 лютого 1899 року увійшла до складу 4-го округу ОКПС. З введенням єдиної нумерації частин прикордонної варті у 1909 році, Волочиська бригада прикордонної варті була перейменована в 19 прикордонну Волочиську бригаду того ж округу (1909-1914). У складі бригади у 1899-1914 років перебував:

Штаб (м. Волочиськ, Волинської губ., Староконстантинопольського повіту).

- Навчальна команда – 1 (м. Волочиськ).
- Лазарет медичний – 1 (м. Волочиськ).
- Лазарет ветеринарний – 1 (м. Волочиськ).
- Збройна майстерня – 1 (м. Волочиськ).
- Відділів – 4.
- Загонів – 19.
- Постів – 56.

Кількість загонів і постів могло змінюватися в залежності від завдань прикордонного нагляду і умов служби. Штаб бригади складався з стройового, мобілізаційного, прикордонного нагляду.

Дислокація відділів, загонів і постів бригади:

1-й відділ (м. Вишгородок, Волинської губ., Староконстантинопольського повіту) – підполковник А. В. Янушкевич.

Лазаретне відділення (кв. м. Вишгородок).

Загони:

8 Кабачинський М. І. Історія охорони кордонів України: монографія / М. І. Кабачинський. – Хмельницький: Вид-во Нац. академії держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького, 2005. – 355 с.

- Колоденський (кв. с. Колоденський Староконстантинопольського повіту), ротмістр В. В. Корабчевський. Пости: Глінчукський, Збаразький, Колоденський.

- Трояновський (кв. с. Трояновський Староконстантинопольського повіту), ротмістр В. В. Корабчевський. Пости: Мусоровецький, Шимковецький, Трояновський.

- Кутковецький (кв. при с. Кутківцях Кам'янець-Подільського повіту), ротмістр К. А. Івойлов. Пости: Верещацький, Лопушанський, Кутковецький.

- Люзінський (Люлинський) (кв. с. Люзінський Кам'янець-Подільського повіту), штабс-ротмістр Я. М. Іванов. Пости: Кутийський. Москалевецький, Люлинський.

- Щасновецький (кв. с. Щаснове), штабс-ротмістр Є. М. Кордзая. Пости: Пальчинецький, Трьохпальський, Щасновецький.

2-й відділ (м. Волочиск, Проскурівського повіту), підполковник В. В. Гловачевський.

Загони:

- Ожиговецький (кв. м. Ожигівці Проскурівського повіту), штабс-ротмістр А. М. Таушев. Пости: Новогребельський. Почапинецький, Ожиговецький.

- Волочискський (кв. м. Волочиск), штабс-ротмістр О. М. Дробов. Пости: Дорофіївський, Вочковецький, Волочискський.

- Мартинковський (пост Мартинковський поблизу м. Сатанова Проскурівського повіту), штабс-ротмістр О. М. Єрмолов. Пости: Каневський, Мисловецький, Мартинковський.

- Тарнорудський (кв. м. Тарноруда Проскурівського повіту), ротмістр А. А. Ерігов. Пости: Мальчевський, Постоловський, Тарнорудський.

- Чорноострівський залізничний (кв. м. Чорному Острові Проскурівського повіту), ротмістр Я. Я. Ротенберг. Пости: Чорноострівський.

3-й відділ (м. Гусятин, Подільської губ., Кам'янецького повіту). Підполковник Д. І. Толкушін.

Лазаретне відділення (кв. м. Гусятин).

Загони:

- Куровський (кв. с. Куровка). Ротмістр М. Є. Івойлов. Пости: Зайчиківський, Коверінський, Куровський.

- Сатановський (кв. м. Сатанові Проскурівського повіту), ротмістр В. Х. Ізмаїлович. Пости: Белковський, Становецький, Сатанівський.

- Колокольцевський (кв. п. Колокольцевський), ротмістр О. П. Пехов. Пости: Збегловський, Кренцилівський, Колокольцевський.

- Голенищівський (кв. с. Голенищево), штабс-ротмістр П. П. Афросімов. Пости: Жарнівський, Кузьминчиківський. Голенищівський.

• Гусятинський (кв. м. Гусятин Кам'янецького повіту), ротмістр А. С. Шуневич субалтерн-офіцер того ж загону – поручик Д. М. Логафет. Пости: Боднарівський, Жельський, Гусятинський.

4-й відділ (м. Ляцкорунь Подільської губ., Кам'янецького повіту). Підполковник М. Н. Сапунов.

Загони:

• Шидловецький (при с. Шидлівці Кам'янецького повіту), штабс-ротмістр І. О. Мельницький. Пости: Зеленський, Криківський, Шидловецький.

• Збриський (кв. м. Збриж), штабс-ротмістр А. В. Кокушкін. Пости: Девітовський, Сокиринський, Збриський.

• Волохський (при с. Волохи), штабс-ротмістр А.Р. Дунтен. Пости: П'ятничанський, Ярославський, Волохський, Бережанський.

• Лянцкорунський (при м. Лянцкорунь Кам'янець-Подільського повіту), ротмістр К. О. Дост. Пости: Підпилипський, Пуклякський, Лянцкорунський.

Командири бригади:

- п-к В.І. Вейс (24.03.1889-28.04.1895 рр.).
- п-к В.І. Булацель (5.05.1895-1896 рр.).
- п-к О.А. Чегрінцев (5.01.1896-18.12.1900 рр.).
- г/м-р С.П. Щеголев (19.01.1901-27.12.1902 рр.).
- п-к І.І. Мачінський (27.12.1902-01.12.1908 рр.).
- п-к М.М. Дмитрієв (01.12.1908-1911 рр.).
- п-к Г.В. Миколаїв (25.02.1911- 1916 рр.).⁹

Перший відділ Хотинської бригади охороняв кордон, який проходив по Подільській губернії.

Хотинська бригада прикордонної варті була сформована з 5-го відділу Волинської та 1, 2, 3 відділів Скулянської бригад і заснована 26 травня 1889 року.

Бригада увійшла до складу Бессарабського митного округу і охороняла кордон з Австро-Угорщиною та Румунією (1889-1896 років).

Після реорганізації митних округів бригада була підпорядкована начальнику новоствореного Радомського митного округу (1896-1899). 1 лютого 1899 року з утворенням прикордонних округів Хотинська бригада увійшла до складу 4-го округу ОКПВ (1899-1909 років).

З введенням єдиної нумерації частин прикордонної варті у 1909 році Хотинська бригада прикордонної варті була перейменована в 20-у прикордонну Хотинську бригаду того ж округу (1909-1914 років).

9 Чернушевич Справочная книга по личному составу ОКПС с кратким квартирным штатным расписанием сего корпуса / Чернушевич. – СПб: типогр. штаба ОКПС, 1904.

Склад бригади в 1899-1914 роках:

- Штаб (м. Новоселиця, Бессарабської губ. Хотинського повіту).
- Навчальна команда – 1 (м. Новоселиця).
- Лазарет медичний – 1 (м. Новоселиця).
- Лазарет ветеринарний – 1 (м. Новоселиця).
- Збройна майстерня – 1 (м. Новоселиця).
- Відділів – 4.
- Загонів – 18.
- Постів – 76.

Дислокація відділів, загонів і постів бригади:

1-й відділ (с. Ісаківці, Кам'янецького повіту) – підполковник М. Н. Дядик.
Загони:

– Шустовецький (кв. с. Шустівці), ротмістр К. О. Закієв. Пости: Залуцький, Ніверський, Чернокозинецький, Шустовецький.

– Завальський (кв. с. Завалля), ротмістр П. В. Орлов. Пости: Вільнянський, Кудринський, Мілівецький, Ластівський, Завальський.

– Ісаковський (кв. с. Ісаковці), штабс-ротмістр Б. Н. Фосс. Пости: Бобровський, Мамалізький, Вітковецький, Ісаковський.

– Кам'янецький летючий (кв. м. Кам'янець-Подільський), ротмістр М. П. Відмедєв. Пости: Кам'янець-Подільський.

Командири бригади:

- п-к (з 1885 року) Л. Л. Вінницький (24.03.1889 - 28.01.1894 рр.).
- г/м-р (з 1896 року) В. О. Бобинський (28.01.1894 – 1901 рр.).
- г/м-р (з 1906 року) А. О. Дмитрієв (14.12.1901 - 20.12.1908 рр.).
- г/м-р (з 1912 року) М. І. Виграїв (20.12.1908 - 01.1914 рр.).
- п-к М. М. Микулин (10.01.1914 - 6.02.1916 рр.)¹⁰.

Волочиська бригада розташовувалася вздовж митного кордону у 2 лінії. Кордон захищали 2 ешелонами відносно до штату затвердженого 29 березня 1889 року. Дислокація рот, загонів бригади прив'язувалася до населених пунктів, жителі яких вели інтенсивну прикордонну торгівлю до шляхів з'єднань. Обов'язковим було розташування прикордонних постів навпроти австрійських митниць.

Основним підрозділом округу вважався загін. Загони у свою чергу входили в роти. До складу роти входило 2-3 загони, а вони у свою чергу включали 15-20 постів. Ротами командували вахмістри і унтер-офіцери. Охоронювана загоном ділянка кордону називалася дистанцією загону. Кожен загін охороняв дистанцію 80-150 верст. Дистанції складалися з роз'їздів, а останні з ділянок поручалися для охорони вартовим. Всі ділянки

10 Историческая справка Хотинской бригады отдельного корпуса пограничной стражи. – СПб: типогр. штаба ОКПС, 1904.

позначалися віхами або особливими стовпами з номерами № 4-5 кінець 4 і початок 5 ділянки та охоронялися цілодобово¹¹.

Розподіл сил і засобів для охорони кордону та види нарядів визначав командир загону. Загонових офіцерів в ОКПВ налічувалося близько 570 осіб. Загони складалися з рот.

Служба на кордоні поділялась на сторожову: спостереження і контроль за особами, які перетинали кордон і недопущення її порушення в невідновлених місцях. Крім того, розвідувальна діяльність (агентурна і війська).

Основними видами нарядів були часові на кордоні, секрет, кінний роз'їзд (патруль), летючий загін, часовий у митній рогатці, черговий у поста. Охорона кордону будувалася з трьох ліній, на кожну покладались відповідні завдання: перша – варти і загони, що виконували обов'язки безпосередньо біля лінії кордону і займалися охороною кордону. Друга – варти і загони, які виставлялись лише на окремих, особливо небезпечних напрямках і використовувались для контролю в прикордонній смузі. Третя – рухомі колони або «летучі загони», що висилалися з резервів для контролю за службою прикордонних нарядів, пошуку і затримання контрабандистів, а також бродяг, дезертирів та інших порушників. Дороги і тропи, які знаходилися поряд з кордоном, називалися патрульними і стороннім їздити та ходити по ним заборонялося.

Старший поста і командир загону займалися організацією вартової служби, виставляли наряди чисельністю від 1 до 5 стражників. Піші чини несли охорону постів, а кінні стражники здійснювали роз'їзди між постами. До завдань кінних стражників входили виявлення і затримання контрабандистів та порушників кордону, які намагалися прорватися через стаціонарні пости. Особливо важливим завданням було недопущення провозу забороненої літератури¹².

Щільність її була різною: 6 рядів на версту. Охорона ділянок здійснювалася в нічний і денний час. Середня тривалість служби на кордоні складалася від 9 до 12 годин на добу.

Прикордонна варта в ході служби зобов'язана була стежити за станом прикордонної лінії, станом прикордонних знаків, патрульних доріг, прикордонних ровів.

В кінці XIX ст. увійшов у використання слідовий ліхтар. У травні 1894 року штаб ОКПВ наказав усім постам мати 2-3 сторожові собаки. На

11 Историческая справка Волочиской бригады отдельного корпуса пограничной стражи. – СПб: типогр. штаба ОКПС, 1907.

12 Иванова Т. В. Совершенствование пограничного и таможенного надзора в пунктах пропуска через Европейскую границу Российской империи (1893 1914) / Т. В. Иванова. – М., 2002.

кордоні почали з'являтися спостережні вежі висотою 3-4 м. У 1898 році був організований прикордонний нагляд на залізницях залізничними загонами. Як засіб зв'язку використовувалися в основному сухі гілки та очерет, голубину пошту, почали застосовувати оптичний телеграф.

У 1897 році вийшла нова інструкція про використання зброї. Нова інструкція допускала використання зброї при порушеннях кордону після двох вигуків «Стій» та попереджувального пострілу, а також при нападі на наряд.

Корпус комплектувався нижніми чинами на основі військової повинності, але вимоги до новобранців пред'являлися більш високі. Готували їх до служби 2 місяці. ОКПВ мав лише кілька навчальних закладів і поповнювався, в основному, офіцерами військових, морських відомств і козацьких військ, а з 1912 року – випускниками училищ¹³.

Центрального постачання частин і підрозділів не було, не існувало тилової служби в округах і бригадах. Для організації харчування особовий склад об'єднувався в «артіль», куди здавались «кормові гроші», що отримувались на руки. Керівника артілі, який організовував закупку продуктів і слідував за закладкою їх у загальний котел, вибирали члени артілі. На гроші солдат зобов'язаний був купувати білизну, взуття, кожух, гімнастерку та весь інший одяг, необхідний для служби. На обслуговування коней (підкови, зброю тощо) видавались «ковочні гроші»¹⁴.

Важливою віхою в упорядкуванні служби на кордоні стало прийняття «Інструкції для ревізії прикордонної варті» (1876 рік), «Правил про Окремий корпус прикордонної варті» (1910 року) і «Інструкції служби чинів Окремого корпусу прикордонної варті» (1912 року). У них були зведені воедино всі правові акти, прийняті щодо прикордонної варті, регламентована служба з охорони кордону. З їх прийняттям було завершено створення нормативно-правової бази служби чинів корпусу¹⁵.

Отже, складність завдань із забезпечення безпеки кордонів держави, необхідність комплексного їх вирішення визначили виділення ОКПВ у відносно самостійну структуру. ОКПВ за своєю формою представляв військову організацію, але, по суті, мав свою оригінальну (прикордонну) структуру: управління корпусу – прикордонний округ – прикордонна бригада – відділ – загін – пост. Командир корпусу в одній особі об'єднував військового і оперативного начальника. Активно в практику охорони кордону впроваджувалася розвідувальна служба, що виділялася в якості основної і підкріплювалася сторожовою службою.

13 Отчеты по Отдельному корпусу пограничной стражи за 1897, 1899, 1901 гг. – СПб, 1898, 1900, 1902.

14 Боярский В. И. На стороже Руси стоятъ / В. И. Боярский. – М.: Граница, 1992. – 350 с.

15 РДВІА, ф. 4888, оп 2, спр. 4, 156 арк.